

بررسی تحلیلی شغل مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس رضوی در دوره صفویه با تکیه بر اسناد

مریم ولی پور^۱

چکیده

مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس رضوی در دوره صفویه، براساس حکم شاه و متولی باشی آستان قدس وظایف مهمی را در اختیار داشته و بعد از متولی باشی و ناظر آستان قدس در مرتبه سوم اداری قرار می‌گرفته است. بررسی شغل مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس در دوره صفوی، موضوع پژوهش حاضر است. با توجه به اطلاعات مفید موجود در اسناد با ارزش دوره صفویه و به دلیل نبود کار مستقلاً در این زمینه، انجام این پژوهش ضروری می‌نماید. برای شناساندن شغل مستوفی در این تشکیلات، با استفاده از شیوه کتابخانه‌ای و با گردآوری اخبار و شواهد تاریخی از جمله منابع و تحقیقات، اکثر اسناد موجود در آرشیو مدیریت اسناد و مطبوعات نیز مورد مطالعه قرار گرفته است.

بر اساس مطالعات صورت گرفته، یافته‌های این پژوهش بررسی موقعیت شغلی مستوفی در ساختار اداری آستان قدس، حدود وظایف و میزان نفوذ وی، چگونگی ارتباط او با سایر بخش‌های اداری، شیوه پرداخت حقوق و مزایای او و معرفی مهم‌ترین مستوفیان دوره صفویه می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: آستان قدس رضوی، اسناد، تشکیلات اداری، صفویه، مستوفی

مقدمه

دیوان استیفا و منصب مستوفی در طول تاریخ، یکی از ارکان مهم حکومتی بود، به طوری که این منصب بعد از مقام وزارت در مرتبه دوم قرار داشت. مستوفی کسی بود که مسئولیت امور مالی را به عهده داشت. وی در مرکز حکومتی مستقر بود و حساب دخل و خرج حکومت را در دست داشت. مستوفیان سایر ایالات و ولایات پرداخت حقوق و مستمری‌ها و رسیدگی به امور مالی و مالیاتی ولایات را انجام می‌دادند. عنوان مستوفی، از زمان عباسیان به طور عمومی برای این سمت مورد استفاده قرار گرفت.

واژه استیفا در لغت به معنی «تمام گرفتن» است. استیفا در اصطلاح دیوانی عبارت است: از شغل و عمل مستوفی. کار مستوفی رسیدگی به امور مالی و تنظیم دفترهای مربوط به آن و نیز دخل و خرج یک ولایت یا همه مملکت بوده است. واژه مستوفی در لغت نامه دهخدا چنین تعریف می‌شود: «سردفتر اهل دیوان که از دیگر محاسبان حساب می‌گیرد و سرآمد دفتر داران مالیه یک مملکت را مستوفی می‌گویند.» (دهخدا، ۱۳۷۳: ج ۱۲، ذیل واژه مستوفی).

موضوع مقاله حاضر، بررسی منصب مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس دوره صفویه می‌باشد. شغل مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس، از جایگاه برجسته‌ای برخوردار بوده و کلیه امور مربوط به مسایل مالی آستان قدس را در دست داشته است. اسناد با ارزشی در مرکز اسناد آستان قدس رضوی موجود است که می‌تواند در معرفی شغل مستوفی در این دوره کمک شایان توجهی نماید. یافته‌های اسناد مورد بررسی در این مقاله، محققان این حوزه را با شغل مستوفی، وظایف و کارکردهای آن، مقدار مواجب آن‌ها و اسامی مستوفیانی که در این دوره ایفای نقش می‌کرده‌اند، آشنا می‌کند.

ابزار و روش‌های علمی به کار برده شده در انجام پژوهش حاضر، روش کتابخانه‌ای و استفاده از منابع و تحقیقات تاریخی و به ویژه اسناد موجود در آستان قدس رضوی می‌باشد. از میان منابع مهمی که در دوره صفویه به شغل مستوفی و دیوان استیفا هر چند به صورت اندک پرداخته‌اند، می‌توان به تذکره الملوک نوشته میرزا سمیعا و دستور الملوک نوشته میرزا رفیعا اشاره کرد. اسامی برخی از مستوفیان را نیز می‌توان در برخی منابع این دوره از جمله تاریخ عالم آرای عباسی، خلاصه التواریخ و غیره مشاهده نمود. هم‌چنین رحیم لودر کتاب «القاب و مواجب دوره سلاطین صفویه» در مورد این

شغل، وظایف، القاب و مواجب آن اشاراتی بسیار مختصر نموده است. در این مقاله، ابتدا منصب مستوفی در دوره صفویه به صورت مختصر بررسی و سپس به ارزش محتوایی اسناد مورد استفاده در پژوهش، اشاره می‌شود و بعد از آن به موضوع اصلی پژوهش که شامل شکل‌گیری شغل مستوفی در آستان قدس رضوی، وظایف، اسامی، القاب و مواجب آن‌ها است، پرداخته می‌شود.

سابقه منصب استیفا در دربار صفویان

در دوره صفویه، مهم‌ترین افراد دیوان، شامل شش وزیر بودند که مستوفی‌الممالک و مستوفی خاصه دو تن از آن‌ها بودند. این مطلب نشان دهنده اهمیت جایگاه شغل استیفا در این دوره است. اهمیت منصب مستوفی کمتر از منصب وزیر بوده است. وزیر دیوان اعلی را دو مستوفی همان دیوان کمک می‌کردند. سایر دوایر نیز دارای یک وزیر و یک مستوفی بودند. مستوفی در زمانی که مقامش ارتقا می‌یافت به منصب وزارت نیز می‌رسید (بیانی، ۱۳۸۱: ۲۰۷). در این دوره امور مالی مملکت و دربار در اختیار مستوفی‌الممالک و مستوفی خاصه بوده است (میرزاسمیعا، ۱۳۷۸: ۹۸). مستوفی‌الممالک سرکرده و صاحب اختیار دفترخانه همایون بود (رحیم‌لو، ۱۳۷۱: ۴۵). نویسنده *تذکره الملوک* در توصیف شغل مستوفی‌الممالک چنین اظهار می‌دارد که: «مشارالیه از جمله امراء عظام، و شغل و عمل مشارالیه عظیم است و تمامت مالیات دیوانی که در کل ممالک محروسه دادوستد می‌شود باید از قرار نسخ جاتی که مشارالیه از دفتر نویسد و به عمال هر ولایت دهند، مستند خود ساخته از آن قرار بدون کم و زیاد، داد و ستد نمایند و تمامت تیولات و همه سالجات بیگلربیگیان و خوانین و حکام و سلاطین و رسومات و وزراء و مستوفیان و کلانتران و مواجب ارباب قلم و سایر عساکر منصوره و وظایف و سیورغالات و غیرهم، و کیفیات دفتری که به مهر مشارالیه رسیده باشد دادوستد و تنخواه داده می‌شود و وزراء دیوان اعلی بدون تصدیق مشارالیه از مالیات دیوانی چیزی دادوستد نمی‌نمایند و در مالیات دیوانی تصدیق و تجویز مشارالیه مناط اعتبار و اعتماد است و محرران دیوان اعلی بعد از تصدیق ریش سفید هر سرکار و تجویز مشارالیه تعیین می‌شوند.» (میرزاسمیعا، ۱۳۷۸: ۱۶). در *دستور الملوک*

مستوفی الممالک به عنوان «امیردربار» ذکر شده که نسبت به مستوفی خاصه دارای نوعی برتری بود (میرزافیعا، ۱۳۸۵: ۳۹۶). محل کار مستوفی الممالک و مستوفی خاصه در تالار محاسبات بود. مستوفی الممالک در دوره صفوی تحت نظرو وزیر اعظم کار می کرد و وظیفه وی انجام امور فنی مالی مانند حسابداری، ممیزی و تنظیم بودجه بود. در اواخر حکومت صفویه اشخاصی نیز با عنوان «کُتاب» در خدمت مستوفی الممالک بودند که به شغل تحریر اشتغال داشتند و تعداد آن ها پنج نفر بود. مستوفی الممالک انتصاب کلیه مستوفیان را تحت نظارت داشت و برای مأموران و عمال مالی مقیم ولایات دستورالعمل صادر می نمود. نیز اغلب عملیات مربوط به عوارض و مداخل که نیاز به گواهی و مهر مستوفی الممالک داشته است توسط وی مَهر می شد. او هم چنین در صورت اشتباه محرران، آن ها را بازخواست می نمود (میرزاسمیعا، ۱۳۷۸: ۱۷).

در این دوره، مستوفیان در اصل حسابدار بوده اند، مَهرایشان در مواجب و مستمری ها مورد استناد بوده است و در مدارک مربوط به انتصاب ها و استخدام ها، دخالتی نداشته اند (همان، ۱۳۷). مستوفیان موظف بودند کیفیات را که به نظر، گونه ای جدول بوده و با ارقام و اطلاعات پرمی شده را تنظیم، و دفاتر و اسناد را همه روزه منظم و مضبوط و تکمیل کنند، هم چنین دیوان استیفا را از تغییراتی که در وضع و موقعیت شغل سپاهیان رخ می داد با خبر نمایند (همان، ۳۷). شغل مستوفی در برخی دوره ها میان خاندان مستوفیان موروثی بوده است. در زمان شاه سلطان محمد، میرزا محمد حسین ولد میرزا شکرالله بعد از پدرش مستوفی شاه شد (منشی ترکمان، ۱۳۸۷: ج ۱، ۳۳۴). با توجه به مطالب فوق، مستوفی آستان قدس در دوره صفویه کارکردها و وظایفی مشابه مستوفی شاه، اما در سطح پایین تر را برعهده داشته، که موضوع اصلی مقاله حاضر است و در ادامه مطالب به آن پرداخته می شود.

ارزش محتوا و اطلاعات اسناد

اسنادی که در آرشیو مدیریت امور اسناد و مطبوعات کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی موجود می باشند، اطلاعات مفیدی در مورد مستوفی آستان قدس در دوره صفویه ارائه می دهند. شمار اسنادی که به طور مستقیم به اسامی مستوفیان، مواجب آن ها و

برخی وظایف‌شان اشاره دارند در حدود ۲۸ برگ سند و شامل انواع اسناد هم چون قبض وصول، دفتر توجیهاات و ... می باشد. اسنادی نیز موجود هستند که به طور غیرمستقیم به وظایف مستوفی اشاره دارند، یعنی در آن متولی حکمی را صادر می کند و در مورد انجام آن به مستوفی دستور می دهد، تعداد آن‌ها در حدود ۳۰۰۰ برگ سند است که بین سال‌های ۱۰۱۰ ق. تا ۱۱۴۳ ق. به ثبت رسیده است.

شکل‌گیری شغل مستوفی در آستان قدس رضوی

قدیمی‌ترین اسناد باقی مانده از دوره صفوی در آرشیو مدیریت امور اسناد و مطبوعات کتابخانه آستان قدس رضوی که به شخص مستوفی اشاره دارد مربوط به سال ۱۰۰۲ ق. و با دو موضوع موقوفات آستان قدس (ساکماق: ۴۲۲۲۱) و پرداخت مستمری به کارکنان آن جا (ساکماق: ۲۷۴۹۲-۲۷۴۹۰) می باشد. اما این مطلب نشان دهنده این نیست که شغل مستوفی در این سال در آستان قدس شکل گرفته باشد. وجود مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس به قبل از این سال برمی گردد. در کتاب خلاصه التواریخ، قاضی احمد قمی بیان می دارد که در سال ۹۶۰ ق. و در زمان شاه طهماسب اول «خواجه محمد شیرازی مستوفی آستانه مقدسه» بوده است (منشی قمی، ۱۳۵۹: ج ۱، ۳۶۲). این مطلب نشان می دهد که شکل‌گیری شغل مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس به اوایل دوره صفوی برمی گردد. درباره علت به وجود آمدن شغل مستوفی در اسناد آستان قدس اشاره ای نشده است اما محتمل است هنگامی که در دوره صفویه مذهب تشیع به عنوان مذهب رسمی کشور پذیرفته شد، در راستای تبلیغ و گسترش فرهنگ شیعی توجه به امور آستان قدس اهمیت ویژه ای یافت و برای اداره آن تشکیلات وسیعی شکل گرفت. اداره تشکیلات وسیع آستان قدس نیازمند افرادی بود که به عنوان کارمندان آن محل و با سمت‌های مختلف به اداره امور آستان قدس بپردازند و چون در این دوره تعداد موقوفات آستان قدس گسترش می یابد براین اساس اداره امور مالی و نیز موقوفات آستانه نیاز به وجود شخصی داشت که به طور اختصاصی به امور مالی آستان قدس رسیدگی نماید و این شخص مستوفی نام داشت. مستوفی براساس حکم و دستور شاه و متولی آستان قدس وظایفی را در تشکیلات اداری آستان قدس در اختیار داشت و به آن‌ها عمل

می‌کرد. میزان مواجب وی توسط این دو مقام تعیین می‌شد. به نظر می‌رسد که شخص مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس در رتبه سوم بعد از متولی و ناظر آستان قدس قرار داشته است. چرا که در بیشتر مواقع حکم شاه از طریق حکم متولی به مستوفی منتقل می‌شد.

نقش و جایگاه مستوفی در آستان قدس

در تشکیلات آستان قدس چندین مستوفی وجود داشت. ۱- مستوفی موقوفات (ساکماق: ۲۸۳۳۷) ۲- مستوفی سرکار فیض آثار (مستوفی الملک) (ساکماق: ۲۲۸۰۵). افرادی که مستوفی آستان قدس بر کار آن‌ها نظارت می‌کرد شامل ضابطان، تحویل داران، صاحب جمعان، مباشران سرکار فیض آثار و مستأجران بودند (ساکماق: ۳۴۶۷۴). مستوفی دستور انجام وظایفش را از سوی متولی آستان قدس دریافت می‌کرد، اما به طور کلی زیر نظر «مستوفیان عظام دیوان اعلی» کار می‌کرد (ساکماق: ۳۴۶۷۴). مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس وظایف مختلفی را به عهده داشت که مهم‌ترین آن‌ها عبارت بودند از:

۱- پرداخت حقوق و مواجب به متولی و کارکنان آستان قدس و صدور رسید و ثبت و ضبط قبوض مربوط به آن ۲- وظیفه ابواب جمعی ۳- نوشتن شرط نامه‌چه برای اشخاصی که املاک و مستغلات آستان قدس را اجاره می‌کردند و دادن رسید بابت اجاره املاک و مستغلات آستان قدس، و ثبت و نگه‌داری مبالغ تعیین شده از سوی متولی بابت حق الشرب باغات و دیگر معاملات آستان قدس ۴- رسیدگی به محاسبات دفترخانه ۵- تحویل برات‌های گم شده به خازن آستان قدس و صدورالمثنی برای آن‌ها ۶- ثبت و ضبط صورت روزنامه‌چه جمع و خرج املاک آستان قدس ۷- ثبت و نگه‌داری اسناد مربوط به کمک‌های متولیان آستانه به فقرا و طلبه مدارس ۸- ثبت اسامی کشیکان و میزان مواجب آن‌ها در دفتر ۹- پرداخت وجوهات نقدی و جنسی بابت امور مربوط به آستان قدس و ثبت و نگه‌داری آن در دفتر ۱۰- ثبت و صدور برات اجاره بهای موقوفات آستان قدس در دیگر ولایات کشور. در ذیل به توضیح برخی از این وظایف پرداخته خواهد شد.

پرداخت حقوق و مواجب به کارکنان

گفته شد که یکی از وظایف مستوفی در آستان قدس، پرداخت مواجب و وظیفه کارکنان و گرفتن رسید پرداخت آن و ثبت و نگه‌داری آن در دفتر بود. این وظیفه از مهم‌ترین و مرسوم‌ترین وظایف مستوفی آستان قدس بوده باشد.

این پرداخت‌ها به صورت نقدی و جنسی بود. هم‌چنین کارکنان در برابر دریافت حقوق خود، رسید آن را نیز امضا می‌کردند. البته حقوق کارکنان را مستوفی به صورت مستقیم پرداخت نمی‌کرد بلکه برات صادر می‌کرد و آن را جهت پرداخت به خازن آستان قدس تحویل می‌داد. هم‌چنین به دستور متولی، مستوفی وظیفه داشت که برای پرداخت‌های جنسی به اشخاص، در جریان قیمت روز اجناس باشد تا براساس همان قیمت‌ها عمل نماید.

در «سندی که از سال ۱۱۴۱ ق. موجود است وظایف و اختیارات مستوفی خطاب به متولی و ناظر این چنین آمده است که شخص مستوفی استقلال تمام داشته و شخص متولی و ناظر نباید حتی یک دینار و یک من بار بدون آگاهی و مهر و نوشته وی دادوستد نمایند و به مستوفی دستور داده شده که هر ساله در پایان سال کل محاسبات مربوط به مستأجران، ضابطان، تحویلداران، صاحب جمعان نقدی و جنسی و مباشران سرکار فیض آثار و امثال آن‌ها را مشخص نموده و چیزی از موقوفات نزد هیچ یک از آن‌ها باقی نگذارد و نسخه کل مداخل و مخارج و دادوستدها را با مهر خود و متولی منقح نموده و به مستوفیان عظام دیوان اعلی تحویل داده تا آن‌ها، این محاسبات را در دفاتر خلود ثبت نموده تا هیچ گونه تغییر و تحولی در آن‌ها صورت نگیرد.» (ساکماق: ۱/۳۴۶۷۴).

این سند نشان می‌دهد که در اواخر حکومت صفوی قدرت مستوفی در مرتبه دوم بعد از متولی قرار داشته و محاسبات انجام شده توسط وی باید به امضای متولی و سپس مستوفی دیوان اعلی می‌رسیده است.

وظیفه پرداخت مواجب کارکنان توسط مستوفی براساس دستور شاه یا متولی آستان قدس بوده است. حکم شاه با عبارت «حکم جهان مطاع» به مستوفی البته به صورت غیرمستقیم صادر می‌شد. تا اواخر حکومت صفوی، متولی در ابلاغ دستورات خود به مستوفی از وی با عنوان «مستوفی الملکی» در همه اسناد یاد می‌کرد. مستوفی برای خود کاتبانی داشته که وظیفه ثبت و ضبط را برعهده داشته‌اند و متولی دستورات خود را به

آن‌ها صادر می‌کرد و از آنان در اسناد تحت عنوان «کتاب مستوفی» یاد شده است (ساکماق: ۵۳۷۷۳). هم‌چنین از سال ۱۱۴۲ق. حق التولیه متولی آستان قدس توسط کتاب مستوفی پرداخت و برای آن برات صادر می‌شد (ساکماق: ۲۸۵۶۸).

رسیدگی به مکاتبات دفترخانه

گاهی اوقات مستوفی آستان قدس از سوی شاه مأمور رسیدگی به محاسبات دفترخانه همایون می‌شد. در زمان شاه عباس در سال ۱۰۱۱ق. مستوفی آستان قدس فردی به نام امین محمدا بود که از طرف شاه مسئولیت این کار را داشت و به جای وی میرزا ابراهیم که مستوفی الممالک بود جهت تسریع معاملات و محاسبات آستان قدس مأمور رسیدگی به امور مالی آستان قدس شد (ساکماق: ۴۴۶۹۷). تنها ادعای این مطلب سندی است که در بین اسناد آستان قدس موجود است و با وجود مراجعه نگارنده به منابع دوره صفوی، مطلبی در این مورد دیده نشده است.

در اواخر سلطنت صفویه وقتی که مستوفی بنا به دلایل مختلف به خدمت شاه احضار می‌شد یکی از کارکنان اداری به عنوان نایب وی انتخاب می‌شد و تمام اختیارات و وظایف مستوفی را در نبود وی به عهده می‌گرفت. در سال ۲۵-۱۱۲۴ق. میرزا محمدهادی، مستوفی آستان قدس بود وی برای مدتی در درگاه پادشاهان صفوی به سر می‌برد بنابراین شخصی به نام میرزا محمدصفی که مشرف حویج‌خانه و مطبخ بود به عنوان نایب وی انتخاب شد و به سایر خادمان، ضابطان، مستاجران، رعایا و زارعین دستور داده شده که به سخن و صلاح دید وی عمل نمایند و اسناد و نوشتجات و اجارات را به وی تحویل داده و از سخن وی تخلف نمایند (ساکماق: ۳۴۶۳۹). هم‌چنین در برخی مواقع مستوفی به همراه متولی و ناظر از سوی شاه مأمور برقراری و پرداخت مواجب برای افراد می‌شد. یکی از آن‌ها مولانا ابوالحسن، واعظ استرآباد بود که در سال ۱۰۸۳ق. شاه برای وی حدود سی خروار غله از بابت موقوفات آستانه به عنوان مواجب برقرار و دستور می‌دهد که آن را هر ساله پرداخت کرده و قبض صادر نمایند (ساکماق: ۲۲۸۰۵).

وظیفه ابواب جمعی و صدور حواله‌ها

از دیگر وظایف مستوفی ابواب جمعی و صدور حواله‌های مربوط به املاک و مستغلات آستان قدس بود. این املاک در مشهد و خراسان و دیگر ولایات در اجاره اشخاص مختلف بود که آن‌ها از بابت اجاره آن مال الاجاره‌ای را به صورت نقدی یا جنسی پرداخت می‌کردند. این املاک شامل مزارع (ساکماق: ۲۲۶۳۲/۵۳۲۴۶، ۷)، آسیاب‌ها (ساکماق: ۴۲۲۴۳)، دکان‌ها (ساکماق: ۳۳۳۸۲/۲، ۴۴۹۲۵، ۴۴۹۲۵) و حق الشرب باغ‌ها (ساکماق: ۵۳۷۶۹) می‌شد. در تمام این اسناد متولی خطاب به مستوفی یا کُتّاب مستوفی دستور دریافت وجوهات نقدی یا جنسی تعیین شده و ثبت و ضبط آن‌ها و صدور حواله را می‌دهد. در دستورالملوک «ابواب» به معنای «مالیات» و «ابواب جمع» به معنای حصه، اعتبار و بودجه خاص آمده است (میرزافیعا، ۱۳۸۵: ۵۶۷-۵۵۱).

دهخدا «ابواب جمعی» را چنین تعریف می‌کند: «دخل‌ها و دریافت‌های صاحب جمعی، وصول‌های مادر حسابی، مأخوذهای محصل خراج و مانند آن.» (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱، ذیل واژه ابواب جمعی). «صاحب جمع» نیز در دستورالملوک به معنای رئیس یک سرکار یا اداره آورده شده است (میرزافیعا، ۱۳۸۵: ۵۶۷).

ثبت و ضبط روزنامه‌چه‌ها و جمع و خرج ایالات

علاوه بر وظایف بالا مستوفی وظیفه داشت تا برای ساخت و ساز، تعمیر و تهیه لوازم مربوط به بخش‌های مختلف آستان قدس اقدام نماید. او وظیفه داشت تا اعتبارات و هزینه‌های مربوط به ساخت و سازها را در دفتری ثبت و ضبط نماید. در سندی که مربوط به سال ۱۱۱۱ ق. است صورت جمع و خرج ساختن کشیک‌خانه توسط ملاشمس‌الدین محمد، که سمت تحویل دار آستان قدس را عهده دار بوده است، به کُتّاب مستوفی تحویل داده شده و از وی درخواست می‌شود که روزنامه‌چه مزبور را در دفتر ثبت و نگهداری نماید و مبالغی را که بعد از آن تحویل وی می‌شود دریافت و به تحویل‌دار آستان قدس باز دهد. همچنین صورت جمع و خرج قسمت‌های مختلف آستانه از جمله خبازخانه، حویج‌خانه توسط صاحب جمع آن‌ها برای ثبت و ضبط در دفتر به مستوفی تحویل داده می‌شد (ساکماق: ۳۳۳۹۲-۳۳۳۹۱). هزینه‌های مربوط به تهیه

سوخت اماکن مختلف آستان قدس نیز توسط مستوفی تهیه و قبوض آن ثبت و ضبط می شد. مستوفی وظیفه داشت علاوه بر ثبت و ضبط آن ها هزینه مشخص شده را به صورت مستمر پرداخت نماید (ساکماق: ۲/۱۷۰/۳۴۴۵۸).

اسامی مستوفیان

در مورد اسامی مستوفیان آستان قدس در دوره صفوی، به جز اسناد آستان قدس که به طور تقریبی اطلاعات دقیقی از اسامی آن ها ارائه می دهد منبع مهم دیگری در این باره وجود ندارد و تنها در برخی منابع آن دوره، اطلاعات مختصری در مورد اسامی مستوفیان آستان قدس وجود دارد. مستوفیانی که در تشکیلات اداری آستان قدس مشغول به کار بوده اند و اسامی آن ها در اسناد آن دوره آمده است بر دو دسته بوده اند: یکی «مستوفیان سرکار فیض آثار» که به آن ها مستوفی الملکی یا مستوفی الملک گفته می شد و زیر نظر متولی بوده اند که وظیفه نظارت بر مجموعه اوقاف آستان قدس را داشت. هم چنین هر ولایتی که دارای املاک وقفی آستان قدس بوده است، نمایندگان از طرف آستان قدس با عنوان مستوفی آن محل انتخاب می شدند. مانند خواجه عبدالجبار و خواجه عنایت الله که در سال ۱۰۸۰ ق. هر کدام به ترتیب مستوفی مناطق جام و مستوفی خبوشان بوده اند (ساکماق: ۱۵/۱۴/۳۴۱۶۷). محتمل است این مستوفیان زیر نظر مستوفی موقوفات خدمت می کرده اند. نسخ در اسناد به مستوفی موقوفات ممالک محروسه اشاره شده که بر حسب حکم شاه از طرف آستان قدس به ایشان مواجب پرداخته می شد. (ساکماق: ۵/۳۱۸۷۵).

یکی از مستوفیان آستان قدس که نام وی در کتب تاریخی دوره صفوی آمده است «خواجه شیخ محمد شیرازی» است که در زمان شاه طهماسب اول سمت مستوفی آستانه را داشته (منشی قمی، ۱۳۵۹: ج ۱، ۳۶۲). در این کتاب آمده است که: «وی چندگاهی به منصب استیفای مشهد مقدس نائل گشته [و] بدان امر اشتغال داشت.» (نصیری، ۱۳۷۳: ۴۷). اسامی آن ها به ترتیب تاریخی که در آستان قدس مشغول به کار بوده اند بدین صورت است: در سال ۱۰۱۱ ق. مستوفی آستان قدس «امین محمدا» است که به مستوفی الملک مشهور است (ساکماق: ۴۴۶۹۷). نام وی تا سال ۱۰۱۳ ق. در اسناد آمده است.

در سال ۱۰۱۳ ق. «محمد امین» مستوفی آستان قدس بوده است. نام وی تا سال ۱۰۲۵ ق. نیز در اسناد به عنوان مستوفی آستانه دیده می‌شود (ساکماق: ۲۷۶۶۸، ۳۱۹۶۰، ۳۱۹۹۸). در سند دیگری که از سال ۱۰۲۲ ق. موجود است نام «ابوطالب اصفهانی» به عنوان مستوفی موقوفات آستان قدس آمده است (ساکماق: ۲۸۱۷۶، ۲۸۳۳۷، ۳۱۹۶۰، ۲۷۸۸۶). در سال ۱۰۲۴ ق. مستوفی آستانه «محمد صفی» بوده (ساکماق: ۵۳۷۷۷/۲)، به نظر می‌رسد که وی در این سال به عنوان نایب مستوفی مشغول به خدمت بوده است. یکی دیگر از مستوفیان موقوفات آستانه به نام «میرزا محمد شفیع» بوده که در سال ۱۰۵۳ ق. این سمت را داشته. در همان سال مستوفی دیگری در آستان قدس بوده که «محمد صالح» نام داشته است (ساکماق: ۳۲۶۵۹).

در سال ۱۰۶۹ ق. مستوفیان آستان قدس سه نفر بوده‌اند مستوفی موقوفات ممالک محروسه «میر سید محمدا» بوده و «میرزا محمد شفیع» و «محمد صالح» نیز از مستوفیان آستان قدس به شمار می‌رفته‌اند (ساکماق: ۳۲۶۵۹). در اسناد ۱۰۷۰ ق. نیز اسم «محمد صالح» به عنوان مستوفی آستان قدس آمده است. این‌که تا چه تاریخی وی مستوفی آستان قدس بوده مشخص نیست. اما در اسناد سال ۱۰۷۹ ق «محمد مهدی» به عنوان مستوفی سرکار فیض آثار معرفی شده است (ساکماق: ۳۳۶۰۱). به نظر می‌رسد که وی تا سال ۱۰۹۵ ق. تحت عنوان مستوفی «سرکار فیض آثار» و «مستوفی موقوفات ممالک محروسه» در آستان قدس مشغول به کار بوده است (ساکماق: ۳۲۸۲۵). در سال ۱۰۸۴ ق. میرزا نورالدین محمد، مستوفی دیگر آستان قدس بوده است (ساکماق: ۲۸۶۸۴/۳۸). از آن‌جا که تاریخ مشخص شده در متن سند مربوط به سال ۱۰۶۶ ق. است به نظر می‌رسد شروع به کار وی در این سال بوده باشد. یکی دیگر از مستوفیان آستان قدس که نام وی در اسناد آمده، عبدالغفار است. وی در سال ۱۰۸۵ ق. مستوفی آستانه بوده است (ساکماق: ۴۴۹۶۸/۲۳). در سال ۱۱۱۴-۱۱۱۵ ق. مستوفی آستان قدس «میرزا محمد سلیم» است شروع به کار وی در سال ۱۱۰۳ ق. بوده است (ساکماق: ۳۴۳۲۱/۱). از سال ۱۱۱۱ ق. مستوفی آستان قدس «عبدالغنی» بوده با توجه به متن سند سال شروع به کار وی در سال ۱۱۱۰ ق. بوده است (ساکماق: ۳۳۳۳۸). در همین سال «عبدالغنی» نیز هنوز به عنوان مستوفی آستان قدس ایفای وظیفه می‌کرده است. در سال ۱۱۱۷ - ۱۸ «عبدالحی حسینی» به عنوان مستوفی در اسناد معرفی شده، شروع به کار

وی در سال ۱۱۱۰ بوده است. (ساکماق: ۳۴۹۳۶). در سال ۱۱۲۹ ق. شخصی به نام «عبدالله حسنی» بوده در منصب مستوفی انجام وظیفه می‌کرده است. در اواخر دوره صفویه، در تشکیلات آستان قدس نام دو نفر مستوفی که هم زمان با هم مشغول به کار بوده‌اند، در اسناد دیده می‌شود، احتمال می‌رود وسعت تشکیلات در این دوره نیاز به وجود دو نفر به عنوان مستوفی را ایجاب می‌کرده است. مستوفی آستان قدس در سال ۱۱۴۱-۱۱۴۲ ق. «محمد محسن» نام داشت. نام وی تا سال ۴۸-۱۱۴۷ ق. در اسناد آمده و این نشان می‌دهد که تا این سال یعنی تا پایان حکومت صفویان سمت مستوفی آستانه را داشته و با عنوان «میرزا محمد محسن» در اسناد از او یاد شده است.

مهر مستوفیان آستان قدس

برخی از مستوفیان آستان قدس برای خود مهر مخصوصی داشته‌اند که بخشی از سجع آن یک آیه یا جمله مشهوری بوده است که در بیشتر مواقع قسمتی از نام مستوفی نیز در آن جمله مشاهده می‌شود و به شرح ذیل است.

شماره سند	سال سند(ق)	سجع - مهر مستوفی	نام مستوفی
۲۸۰۱۵/۳	۱۰۱۳-۱۰۱۸	بنده آل محمد امین	محمد امین
۴۴۷۶۸/۳۴-۳۳	۱۰۲۰	ابوطالب کلب آل علی	ابوطالب
۲۸۳۳۷	۱۰۲۲	خاک راه علی ابوطالب	ابوطالب
۲۸۶۸۴/۳۸	۱۰۸۴	الله نور السموات والارض	میرزا نورالدین محمد
۴۴۹۶۸/۲۳	۱۰۸۵	یا غفار الذنوب	عبدالغفار
۵۳۷۷۷/۲	۱۱۲۴	لا اله الا اله الملك الحق المبین محمد صفی	محمد صفی
۲۸۵۶۹/۱	۱۱۴۲	یا محسن قاداتاک المسئی	محمد محسن

القاب مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس

در اسناد موجود در آستان قدس، القابی که مستوفی بدان منتسب است به شرح زیر می‌باشد: در اوایل سده دوم از فرمانروایی صفویان، لقبی که مستوفی بدان خوانده می‌شد «رفعت پناه مستوفی الملکی یا رفعت پناه مستوفی الملک» بود (ساکماق: ۴۴۶۹۲/۱).

در طول دوره حکومت صفویان، مستوفی با عناوین و القاب مختلفی مورد خطاب واقع می‌شد که شامل: «رفعت پناه توفیق‌الآثاری مستوفی‌الملکی» (ساکماق: ۳۲۶۵۹)، «نجابت و رفعت و معالی پناه رفیعت‌مدار توفیق‌الآثاری» (ساکماق: ۳۳۲۲۸/۱)، «رفعت و نجابت پناه توفیق‌الآثاری» (ساکماق: ۳۳۲۲۸/۱) و «نجابت و رفعت و متعالی پناه توفیق‌الآثاری رفیعت‌مداری مستوفی‌القابی» (ساکماق: ۲۸۶۹۱/۱) و «نجابت و رفعت و معالی پناه عزت و کمالات دستگاه ثمن‌النجابت الرفعة و المعالی» (ساکماق: ۳۴۶۷۴/۱) است.

در اواخر دوره صفویه لقب دیگری به القاب مستوفی آستان قدس اضافه می‌شود و آن «سلالة النجباء العظام» بوده است. از سال ۱۱۴۱ ق. به بعد تنها لقبی که برای مستوفی آستانه به کار می‌رود «عالی حضرت سلالة النجبابی» (ساکماق: ۳۴۶۷۴ - ۴۴۹۲۵/۳) است. کاتبانی که از جانب مستوفی وظیفه ثبت و ضبط اسناد دفتری را به عهده داشتند نیز القابی داشتند که به واسطه آن مورد خطاب قرار می‌گرفتند. این القاب شامل: «کتاب حضرت سیادت و نجابت پناه، عزت و عوالی دستگاه، رفیعت‌مدار، مستوفی سرکار موهبت آثار» (ساکماق: ۳۳۳۹۶)، «کتاب حضرت شرافت و رفعت و معالی پناه رفیعت‌مداری مستوفی‌الشانی» (ساکماق: ۳۴۳۲۱/۱) و «کتاب عالی حضرت سیادت و نجابت پناه، رفیع‌مقدار، مستوفی سرکار موهبت آثار» (ساکماق: ۳۴۴۵۸/۱) است.

مواجب مستوفیان آستان قدس

همان‌طور که در بالا اشاره شد میزان مواجب مستوفیان یا به طور مستقیم از سوی شاه و با حکم وی و یا از سوی متولی تعیین می‌شد. اما یک سند باقی مانده از سال‌های آخر حکومت صفویان نشان می‌دهد که در این سال مواجب استیفا از سوی والی کل خراسان تعیین شده و دستور پرداخت آن به متولی صادر می‌شود. در این زمان «میرزا محمد محسن» مستوفی آستان قدس بود (ساکماق: ۳۵۰۷۹/۱۷). میزان مواجب مستوفیان در طول دوره صفوی متفاوت است. مواجب مستوفی به دو صورت نقدی و جنسی و از محل درآمد موقوفات آستان قدس پرداخت می‌شد. مقدار مواجب مستوفی از سال ۱۰۷۹ ق. تا ۱۱۴۲ ق. به طور تقریبی ثابت و در حدود ۲۰ تومان عراقی و ۸۰ خروار غله

مناصفه است (ساکماق: ۱/۲۸۵۶۱). اما در آخرین سال‌های حکومت صفوی این میزان تقریباً به نصف کاهش می‌یابد. این مطلب نشان می‌دهد که در آن سال‌ها اقتصاد کشور در وضعیت نامناسبی قرار داشته است. جدول زیر در بردارنده اطلاعاتی در زمینه میزان مواجب مستوفی آستان قدس و نوع حکم صادر شده است.

میزان مواجب مستوفی دوره صفویه در سال‌های مختلف

نام مستوفی	سمت	تاریخ پرداخت به قمری	میزان مواجب	حکم	شماره سند
محمد امین	مستوفی سرکار	۱۰۱۳	۴۰ تومان رایج خراسان، ۲۴ خروارغله به وزن مشهد	متولی	۲۷۶۶۸
محمد امین	مستوفی سرکار	۱۰۲۲	۸ تومان نقد، ۲۰ خروارغله	متولی	۳۱۹۹۸
ابوطالب	مستوفی موقوفات	۱۰۲۲	۱۲۰ هزار دینار تبریزی	شاه	۲۸۳۳۷
ابوطالب	مستوفی موقوفات	۱۰۲۳	۶ تومان تبریزی رایج عراق	شاه	۲۸۱۷۶
ابوطالب	مستوفی موقوفات	۱۰۲۵	۶ تومان رایج خراسان، ۷ تومان و دو هزار دینار	شاه	۳۱۹۶۰/۴
محمد امین	مستوفی سرکار	۱۰۲۵	۳۸ تومان، ۳۰ خروارغله		۳۱۹۶۰/۳
نامشخص	نامشخص	۱۰۲۵	بابت دو ماه ۵۷ تومان رایج خراسان، یک صد خروارغله	متولی	۳۱۹۶۰
عبدالله - سحابی یا احسائی	مستوفی سرکار	۱۰۳۷	۲۳ تومان و دو هزار دینار رایج خراسان	متولی	۳۱۸۷۵/۳
عبدالله سحابی یا احسائی	مستوفی سرکار	۱۰۳۷	۲۰ تومان رایج عراق	متولی	۳۱۸۷۵/۱
محمد - محسن - حسینی	مستوفی موقوفات	۱۰۳۷	۱۲ تومان رایج تبریزی	متولی	۳۱۸۷۵/۵
میرزا محمد شفیع	مستوفی موقوفات	۱۰۵۳	۲۰ تومان تبریزی رایج عراق	متولی	۳۲۶۵۹
محمد صالح	مستوفی سرکار	۱۰۵۳	نامشخص	شاه	۳۲۶۵۹/۳
محمد صالح	مستوفی سرکار	۱۰۶۹	۸۰ خروارغله	شاه	۳۳۲۲۸/۱
نامشخص	مستوفی سرکار	۱۰۶۹	۸۰ خروارغله	شاه	۳۳۲۲۸/۳

۳۳۲۲۸/۴	شاه	پنج ماهه: ۲ تومان و ۵ هزار دینار، هفت ماهه: ۳ تومان و ۵ هزار دینار، ۴۹ خروار و ۲۸ من	۱۰۶۹	مستوفی موقوفات	میرسید محمدا
۳۳۶۰۱	متولی	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه گندم و جو	۱۰۷۹	مستوفی سرکار	محمد مهدی
۳۲۳۰۸/۱	شاه	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه گندم و جو	۱۰۹۰	مستوفی سرکار	محمد مهدی
۳۳۰۲۶	شاه	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه گندم و جو	۱۰۹۱	مستوفی سرکار	محمد مهدی
۳۲۷۰۰	شاه	بابت دو ۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه گندم و جو به وزن تبریز	۱۰۹۴	مستوفی سرکار	محمد مهدی
۳۲۸۲۵	شاه	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه گندم و جو	۱۰۹۵	مستوفی سرکار	محمد مهدی
۳۳۳۳۸	متولی	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه گندم و جو	۱۱۱۱	مستوفی سرکار	عبدالغنی
۳۴۳۲۱/۴	شاه	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه گندم و جو	۱۱۱۵-۱۱۱۴	مستوفی سرکار	میرزا محمد سلیم
۳۴۳۲۱/۱	متولی	۱۵ تومان و یک هزار و چهارصد دینار عراقی، ۶۰ خروار و ۵۵ من غله مناصفه	۱۱۱۵-۱۱۱۴	مستوفی سرکار	میرزا محمد سلیم
۳۴۹۳۶	شاه	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه	۱۱۱۸-۱۱۱۷	مستوفی سرکار	عبدالاحی الحسینی
۳۴۴۷۶/۱	شاه	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه	۱۱۲۹	مستوفی سرکار	عبدالله حسینی
۳۴۶۷۴/۱	شاه	۲۰ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله مناصفه	۱۱۴۲-۱۱۴۱	مستوفی سرکار	میرزا محمد محسن
۳۴۶۷۴/۳	نامشخص	ده تومان	۱۱۴۲-۱۱۴۱	مستوفی سرکار	میرزا محمد محسن
۳۵۴۵۵/۱	شاه	۱۲ تومان عراقی، ۸۰ خروار غله	۱۱۴۸-۱۱۴۷	مستوفی سرکار	میرزا محمد محسن

نتیجه‌گیری

دیوان استیفا در طول تاریخ یکی از دیوان‌های مهم مملکت بود که امور مالی را در دست داشت و شخص مستوفی در آن مشغول به کار بود. البته دیوان استیفا دارای

سلسله مراتب قدرت بود و شخص مستوفی الممالک در رأس آن قرار داشت و زیر نظر وزیر کار می کرد. در دوره صفویه وسعت تشکیلات اداری آستان قدس و افزایش موقوفات، نیاز به شخص مستوفی را برای اداره امور مالی آستان قدس ملزم ساخت.

اسنادی که در مرکز اسناد آستان قدس موجود می باشند اطلاعات مفیدی در مورد مستوفی آستان قدس در دوره صفویه ارائه می دهند. شکل گیری شغل مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس به اوایل دوره صفوی برمی گردد. مستوفی براساس حکم و دستور شاه و متولی آستان قدس وظایفی را در تشکیلات اداری آستان قدس در اختیار داشت و به آن ها عمل می کرد. میزان مواجب وی توسط این دو مقام تعیین می شد. شخص مستوفی در تشکیلات اداری آستان قدس در رتبه سوم قرار داشت، این مطلب نشان دهنده اهمیت شغل مستوفی در آستان قدس است.

مستوفیانی که در تشکیلات اداری آستان قدس مشغول به کار بوده اند و اسامی آن ها در اسناد آن دوره آمده است بر دو دسته بوده اند: یکی «مستوفیان سرکار فیض آثار» که به آن ها مستوفی الملکی یا مستوفی الملک گفته می شد زیر نظر متولی بوده است و دیگری مستوفی موقوفات که مستوفی «موقوفات ممالک محروسه» نامیده می شد. مستوفی الملک وظیفه پرداخت حقوق و مواجب به متولی و کارکنان آستان قدس، ابواب جمعی، نوشتن شرط نامچه و دادن رسید بابت اجاره املاک و مستغلات آستان قدس و رسیدگی به محاسبات دفترخانه و پرداخت وجوهات نقدی و جنسی بابت امور مربوط به آستان قدس و ثبت و نگهداری آن در دفتر را به عهده داشت. در اسناد موجود در آستان قدس رضوی بیشتر مطالبی که در شرح وظایف مستوفی آمده است خطاب به مستوفی الملک است و نگارنده سندی که بتواند وظایف مستوفی موقوفات و مستوفی الملک را از هم تفکیک کند مشاهده نکرده است، به احتمال وظیفه مستوفی موقوفات، رسیدگی به کارهای موقوفات آستان قدس بوده است.

میزان مواجب مستوفیان در طول دوره صفویه متفاوت بود و به دو صورت نقدی و جنسی و از درآمد موقوفات آستان قدس پرداخت می شد. در آخرین سال های حکومت صفوی میزان مواجب مستوفی به حدود به نصف کاهش می یابد. این مطلب نشان می دهند که در آن سال ها اقتصاد کشور در وضعیت نامناسبی قرار داشته است.

[سند شماره ۱]

هو
انتظام‌مهمات و معاملات سرکار فیض آثار سینه تخاقوی ٹیل

توجهات

مقرر

توجهات

سوخت

مط

معموره موافق طومار نسق

۳۰ تومان

عراقی

وجه

قبض

به تاریخ شهر ذیحجه الحرام ۱۱۲۹، آن‌که المبلغ سیزده تومان و چهار هزار دینار عراقی جهت سوخت مطبخ معموره سرکار به معرفت و کلاء اجلاء عالی جاه میرزا محمد علیا نایب نواب مستطاب اسلام و اسلامیان ملاذی، متولی واصل و عاید رفعت و عزت پناه استاد گدا علی، ادونخانه سرکار گردید. شرح رقم به تاریخ ۲۳ شهر ذیحجه الحرام سنه ۱۱۳۰ آن‌که کتاب عالی حضرت سیادت و نجابت پناه رفیع مقدار، مستوفی سرکار موهبت آثار قبض مذکور را ثبت و ضبط نموده مبلغ مزبوره را تنخواه دهند.

مقررأ به موجب برات به تاریخ شهر ربیع الثانی سنه ۱۱۳۱

عراقی ۳۰ تومان

مقررأ از قرار قبض مذکور کسر ۲۶۸۰ دینار کسربابت رسوم خازن

۱۳ تومان و چهار هزار دینار

[الباقی] ۱۳ تومان و هزار و سیصد و بیست دینار

استاد

گدا علی مستأجر و جوه هوایی خیابان و پایین پای مبارک از بابت وجه اجاره تخاقوی ٹیل برساند که به خرج مجری است.

تصویر سند شماره ۱

پیاپی ۳ - بهار ۱۳۹۴ / سال سوم - شماره سوم

سند با شماره اموالی ۳۴۴۵۸ : پرداخت هزینه سوخت مطبخ توسط مستوفی، سال ۱۱۲۹ق.

[سند شماره ۲]

انجام ریاضات و معاملات سرکار فیض آثار سینه تخافوی ٹیل

توجیہات
مقرر
توجیہات
مواجب

کمتریہ _____ بنندگان
آستان ولایت نشان محمد محسن مستوفی، به موجب رقم مبارک اشرف، به تاریخ شهر رمضان المبارک ۱۱۴۱، آن که حکم جهان مطاع شد آن که چون از روزی که مستوفی دفترخانه عالم امکان و محاسب اعمال افراد بنی نوع انسان در روز میزان از روزی که سررشته خلق جهان و انتظام احوال جهانیان را به قبضه اختیار و سرپنجه اقتدار نواب همایون ما باز نهاد به ذمت همت خدیوانه لازم و متحتم ساخته ایم که جمعی از بندگان قدیم الخدمه را که علی الاتصال قلم وار و از لطافه بندگی این آستان راستان نواز را به میان جان استوار و حلقه چاکری این خاندان امامت نشان را گوشوار ساخته باشید او را مشمول نوازشات بی اندازه فرماییم، چهره نمای این مقال صورت احوال، نجابت و رفعت و معالی پناه، عزت و کمالات دستگاه، شمساً للنجابة و الرفعة و المعالی میرزا محمد محسن مستوفی است که در طریق اسبق خدمتگزاری این دودمان بی-قرینه بود. بناء علیہ از ابتدا یازده ماهه تخافوی ٹیل مومی الیہ را به مرتبه عظمی استیفای سرکار آستانه مقدسه منوره سدره مرتبه عرش درجه رضیه رضویہ علی شرفها الف سلام و تحیہ سرافراز و مختار و مبلغ بیست تومان تبریزی موجب نقد و مقدار هشتاد و قرغله از بابت موقوفات آستانه مقدسه مزبورہ دربارہ

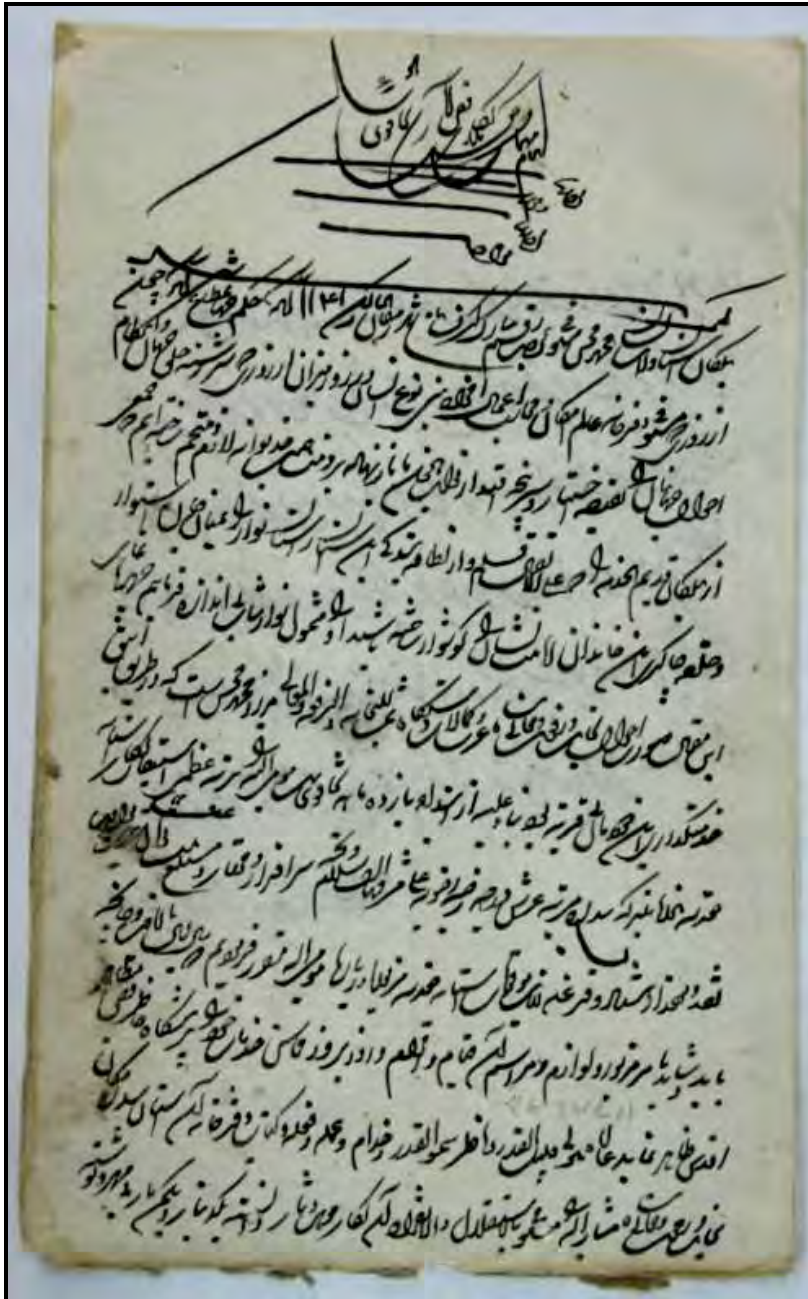

مومی الیه مقرر فرمودیم که سال به سال بازیافت و چنانچه باید و شاید به امر مزبور و لوازم و مراسم آن قیام و اقدام و روز به روز [ناخوانا] خدمات خود را بر پیشگاه خاطر فیض متظاهر اقدس ظاهر نماید. عالی جاه متولی جلیل القدر و ناظر سمو القدر و خدام و عمله و فعله و کُتّاب دفترخانه آن آستان سدره مکان، نجابت و رفعت و معالی پناه مشارالیه را مستوفی بالاستقلال و الانفراد آن سرکار موهبت آثار دانسته، یک دینار و یک من بار بی مهر و نوشته و وقوف و اطلاع او دادوستد ننمایند و باید سال به سال کل محاسبات مستأجران و ضابطان و تحویلداران و صاحب جمعان نقدی و جنسی و مباشران سرکار فیض آثار مزبور را مفروع و باقی و فاضل آن جماعت را مشخص نموده نگذارد که چیزی از موقوفات در نزد احدی از مباشرین سرکار موهبت آثار باقی ماند و در آخر هر سال نسخه منقحه مفصله در کمال تنقیح بر کل مداخل و مخارج و دادوستد آن سرکار قلمی و خود مهر و به مهر عالی جاه متولی و ناظر مشارالیها رسانیده انفاد درگاه معلی نماید که مستوفیان عظام دفتری و بازیافت حسابی که داشته باشند به عمل آورند. مستوفیان عظام کرام دیوان اعلی رقم این عطیه را در دفاتر خلود ثبت نموده از شایبه تغییر و تبدیل مصون و محروس دانند و هر ساله رقم مجدد طلب ندارند و در عهده شناسند.

بیض

تصویر سند شماره ۲

پیاپی ۳ بهار ۱۳۹۴ / سال سوم شماره سوم

شماره اموالی سند ۳۴۶۷۴ : نامه محمد محسن مستوفی خطاب به مستوفیان آستان قدس

سال ۱۱۴۱ ق.

در وقت اطلاع اوله و مستند باید به لیس کل قیامت مذکور این لایحه کتبه درین
 وجه بمجال نظر جنس بر سران کما فی ذلک از روی نوع یافته و کما فی حقیقتش که در اوله
 از وقتان در کتبه هر از بنا بر کما فی ذلک مانده و در فرجه این نسخه منقذ در کما
 شیخ کما فی ذلک و قیامت اوله و مستند کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک
 در کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک
 دیوان کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک و غیره کما فی ذلک
 بقیه طلبین سازند و در عرصه مستند

پیاپی ۳ - بهار ۱۳۹۴ / سال سوم - شماره سوم

[سند شماره ۳]

الْجَامِعَاتِ وَمَعَامِلَاتِ سِرْكَارِ فَيْضِ آثَارِ سَنَةِ آيْتِ ثَيْلِ هُوَ

توجهات

مقررات

توجهات

مواجب

مستوفی

به اسم کمترین بندگان ملایک پاسبان عبدالحی الحسینی به موجب رقم مبارک اشرف به تاریخ شهر شوال سنه ۱۱۱۰ از ابتدا یک ماهه بارس ثیل شرح سنه مزبوره

جنس

نقد

غله مناصفه به وزن تبریز

عراقی

۸۰ خروار

۲۰ تومان

نوشته شد

وجه

از قرار قبض به تاریخ شهر محرم الحرام سنه ۱۱۱۸ آن که مبلغ بیست تومان عراقی نقد و مقدار هشتاد خروار غله مناصفه از بابت مواجب استیفاء سرکار که حسب الرقم مبارک اشرف اقدس در وجه کمترین بندگان آستان ملایک پاسبان مقرر است، در معامله ایت ثیل به معرفت مباشرین سرکار فیض آثار واصل و عاید شد. شرح رقم عالی جاه ناظر جلیل القدر و نایب عالی جاه متولی به تاریخ ۲۱ شهر محرم الحرام سنه ۱۱۱۸ آن که کُتَاب حضرت سیادت و نجابت پناه و عزت و عوانی دستگاه، رفیع مقدار مستوفی سرکار موهبت آثار قبض مذکور را ثبت و ضبط نموده و مبلغ موازی و مزبورین را به دستور استمرار تنخواه دهند.

مقرراً به موجب بروات به تاریخ شهر صفر المظفر سنه ۱۱۱۸

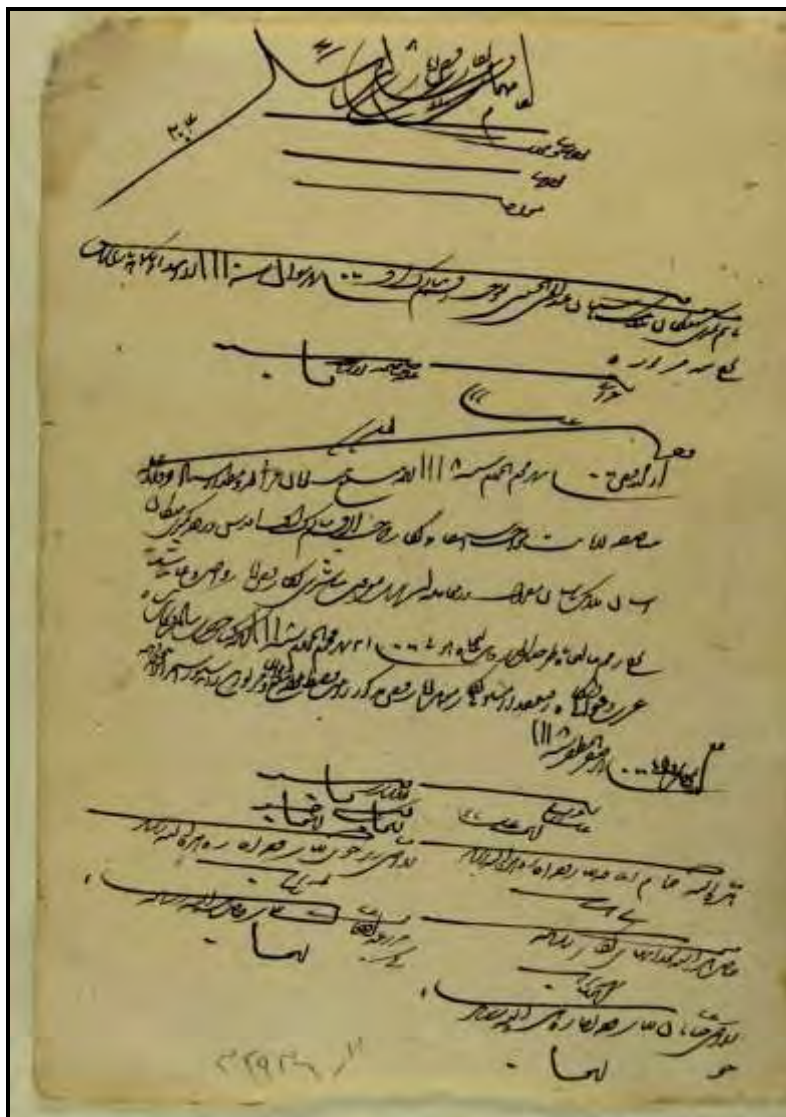

نقـــد	جندم	س
عراقی	به وزن تبریز	
۲۰ تومان	۸۰ خروار	
۲۴ تومان خراسانی	گندم	جو
	۴۰ خروار	۴۰ خروار

مستأجر	مستأجر
اراضی زیرجوی از بابت وجه اجاره هذا السنه برساند.	هذا السنه حمام آغاچه از بابت وجه اجاره هذه السنه برساند.
۹ تومان و ۶۰۰۰ دینار	۶ تومان
رعایا	مجری
مزرعه اخنجان از بابت حاصل هذه السنه رساند.	حاصل هذه السنه یخدان های سرکار رسانند.
گندم ۴۰ خروار	
	رعایا
	اراضی خیابان از بابت وجه اجاره هذه السنه رساند
	جو ۴۰ خروار

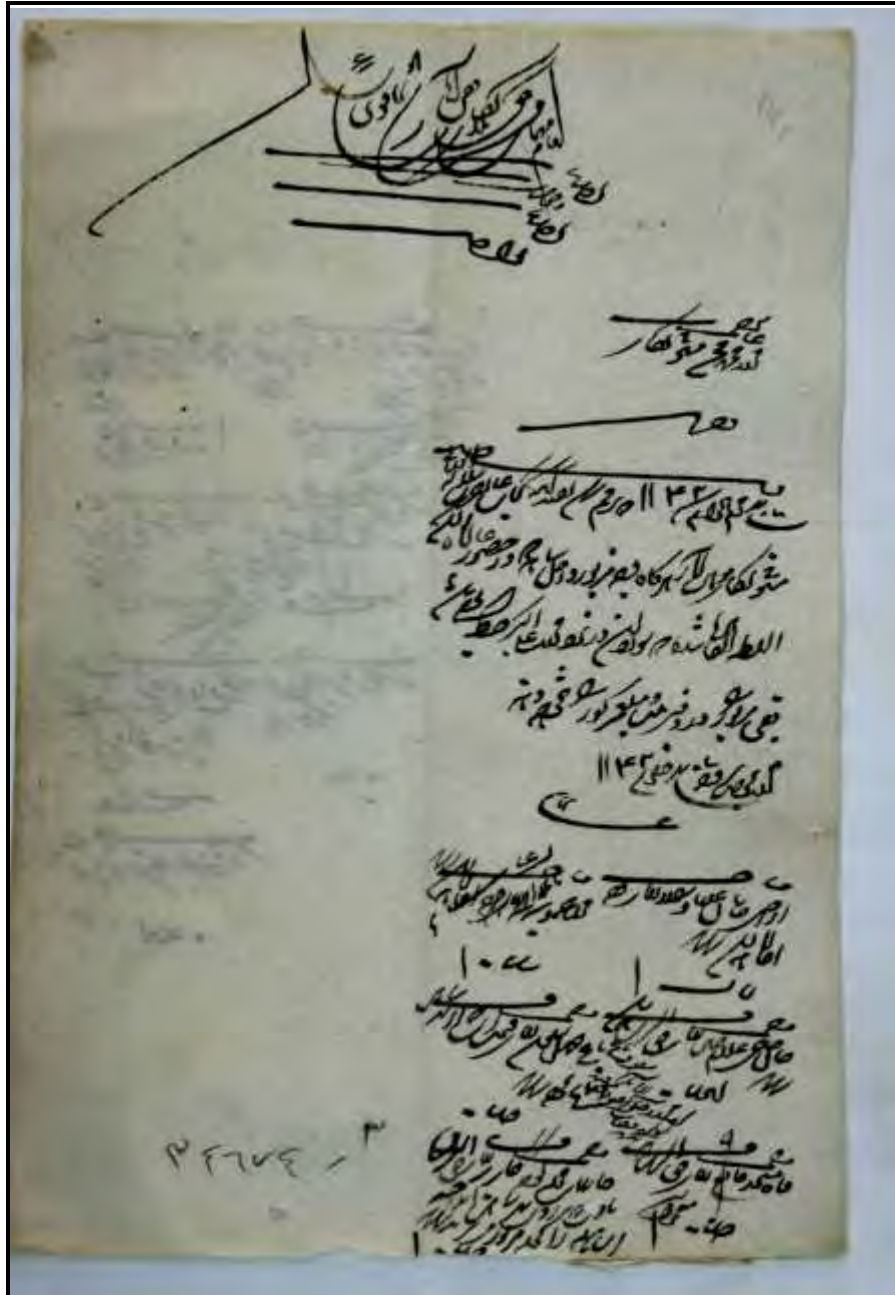
تصویرسند شماره ۳

شماره اموالی سند ۳۴۹۳۶: پرداخت موجب مستوفی به صورت جنسی، سال ۱۱۱۰ق.

تصویرسند شماره ۴

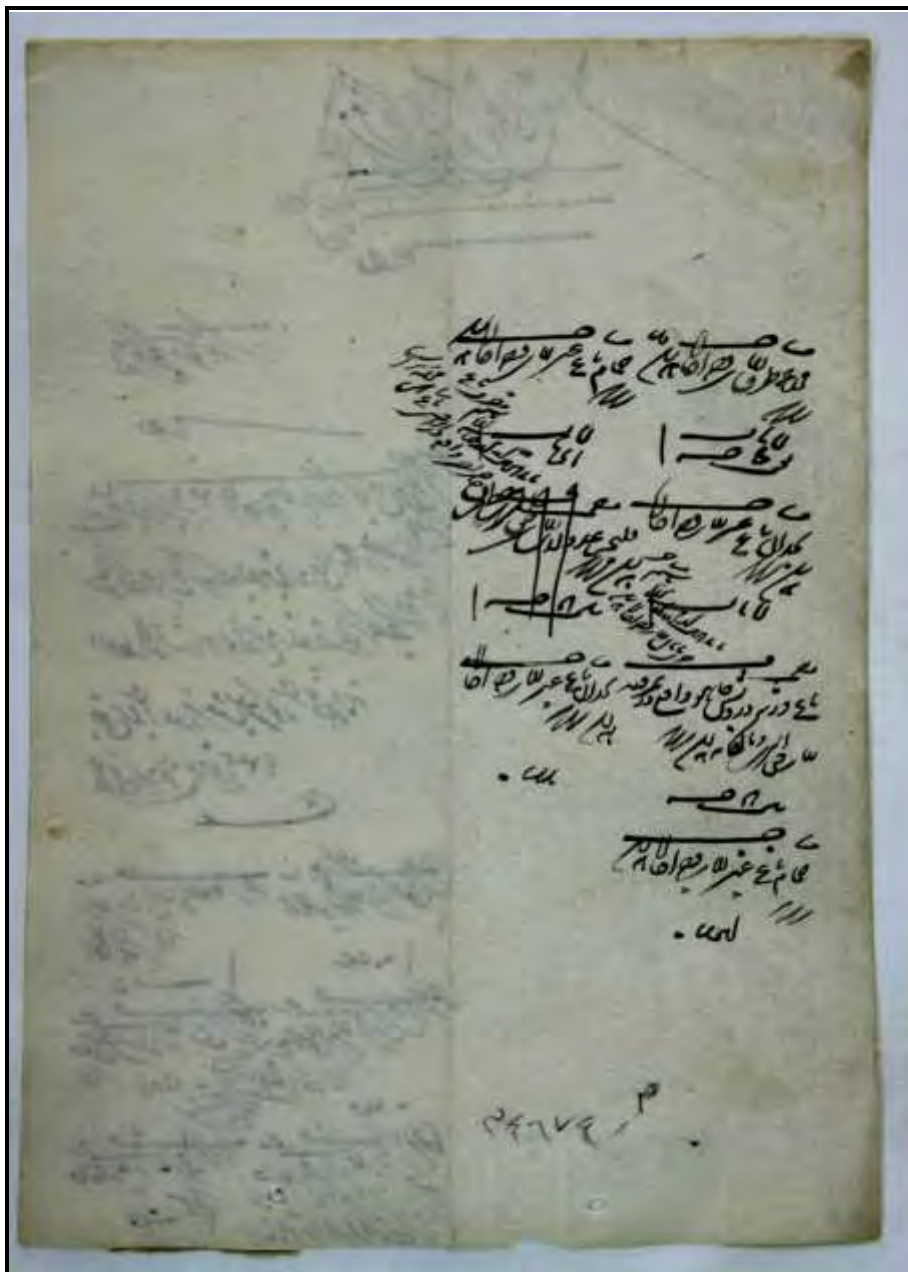

پیاپی ۳ - بهار ۱۳۹۴ / سال سوم - شماره سوم

شماره اموالی سند: ۳/۳۴۶۷۴، پرداخت موجب به میرزا محمد مستوفی در سال ۱۱۴۲ ق.

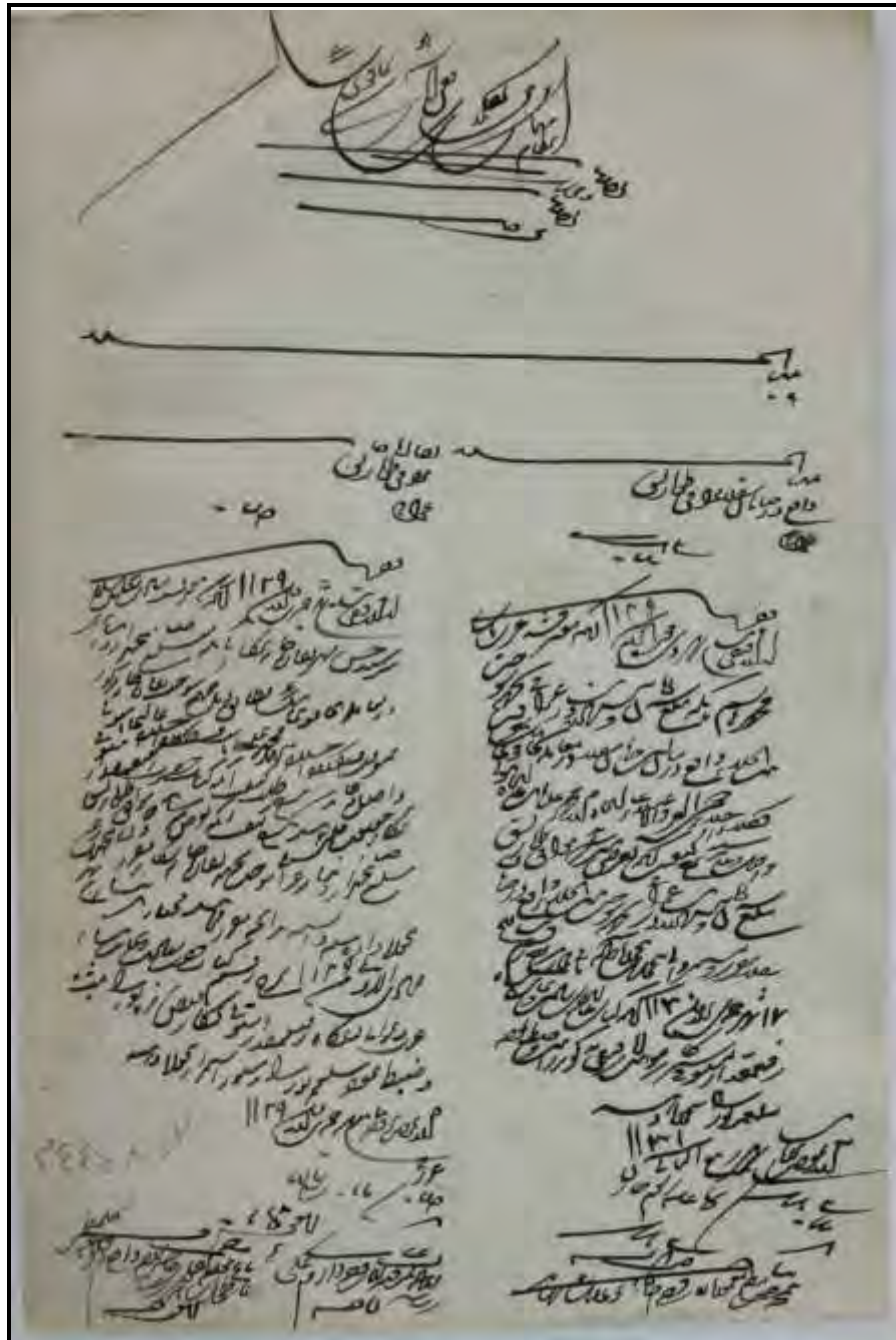

ادامه تصویر سند شماره ۴

تصویر سند شماره ۵

پیاپی ۳ - بهار ۱۳۹۴ / سال سوم - شماره سوم

شماره اموالی سند ۳۴۴۵۸/۲، دستور پرداخت هزینه سوخت و بیت الخلا توسط مستوفی در سال

منابع

- بیانی، شیرین (۱۳۸۱). *تاریخ آل جلایر*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳). *لغت نامه دهخدا*، زیر نظر محمد معین، جعفر شهیدی، ج ۱۲، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- رحیم لو، یوسف (۱۳۷۱). *القاب و مواجب دوره سلاطین صفویه*، مشهد، انتشارات دانشگاه مشهد.
- سازمان اسناد و کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی (ساکماق): اسناد شماره‌های ۴۲۲۲۱، ۲۷۴۹۲، ۲۷۴۹۰، ۲۸۳۳۷، ۲۲۸۰۵، ۳، ۱/۳۴۶۷۴، ۵۳۷۷۳، ۲۲۶۰۳/۶، ۳۳۳۱۰، ۳۳۳۱۱، ۳۳۲۹۹، ۳۳۳۱۷، ۳۳۳۱۴، ۳۳۳۲۳، ۳۳۳۰۵، ۳۳۲۹۸، ۲۸۵۶۸، ۴۴۶۹۷، ۳۴۶۳۹، ۵۳۲۶۴، ۲۲۶۳۲/۷، ۴۲۲۴۳، ۴۴۹۲۵/۲، ۳۳۳۸۲، ۵۳۷۶۹، ۳۳۳۹۱، ۳۳۳۹۲، ۲ و ۱، ۳۴۴۵۸/۱۵ و ۱۴/۳۴۱۶۷، ۲۷۶۶۸، ۳۱۹۶۰، ۳۱۹۹۸، ۲۸۳۳۷، ۲۷۸۸۶، ۲۸۱۷۶، ۵۳۷۷۷/۲، ۳۲۶۵۹، ۳۳۶۰۱، ۳۲۸۲۵، ۲۸۶۸۴/۳۸، ۴۴۹۶۸/۲۳، ۳۴۳۲۱/۱، ۳۳۳۳۸، ۳۴۹۳۶، ۱/۱، ۴۴۶۹۲/۴۴۶۹۲، ۳۳۲۲۸، ۲۸۶۹۱/۱، ۳۳۳۹۶، ۳۵۰۷۹۱/۱۷، ۲۸۵۶۱/۱.
- منشی ترکمان، اسکندر بیک (۱۳۸۷). *تاریخ عالم‌آزای عباسی*، به کوشش ایرج افشار، ج ۱، تهران، امیرکبیر.
- منشی قمی، احمد (۱۳۵۹). *خلاصه التواریخ*، مصحح احسان نراقی، ج ۱، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- میرزافیعا (۱۳۸۵). *دستور الملوک*، به کوشش محمد اسماعیل مارچیکوفسکی، ترجمه علی کردآبادی، تهران، مرکز اسناد.
- میرزاسمیعا، محمد سمیع (۱۳۷۸). *تذکره الملوک*، به کوشش محمد دبیرسیاقی، تهران، امیرکبیر.
- نصیری، محمد ابراهیم (۱۳۷۳). *دستور شهریاران*، کوشش محمد نادر نصیری مقدم، تهران، بی‌نا.